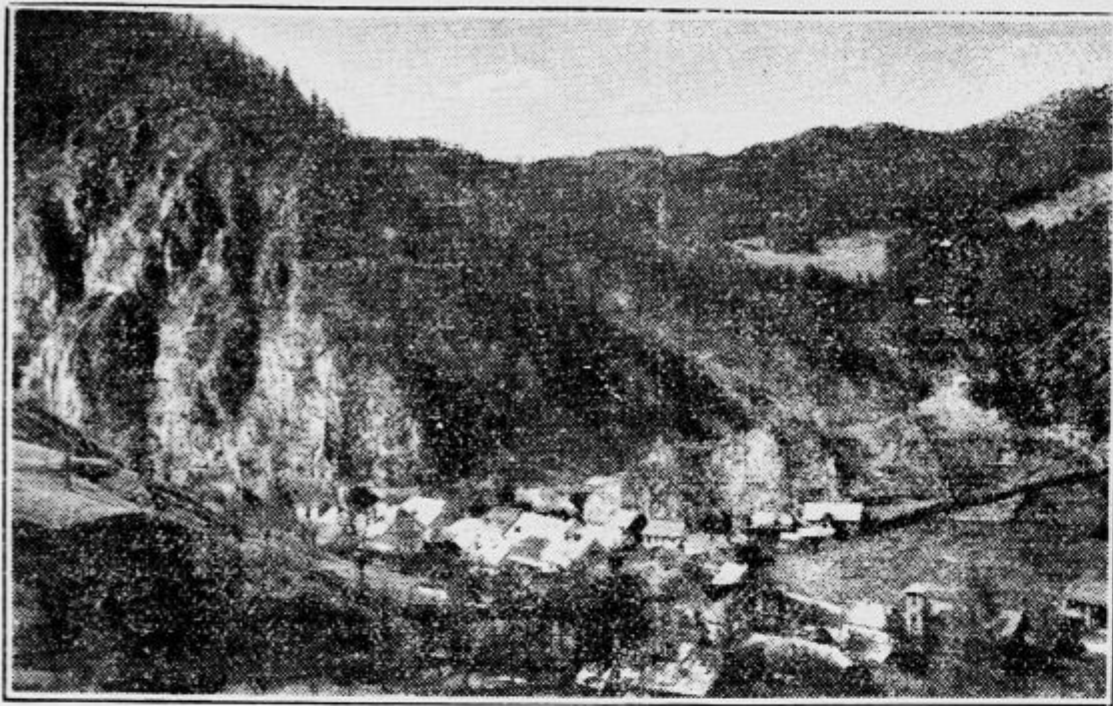

Po stopinjah Matjaževe vojske

Pred dvajsetimi leti je ljubljanski pešpolk za zmerom osvobodil Črno in Mežico

Pogled na Črno

V aprilu 1919. leta je nemški Volkswehr znova zasedel poleg ostale Koroške tudi mežiško dolino. Imel je prav v Črni večjo množino svojih oboroženih tolp. Za Avstrijo je bila Mežiška dolina neocenljive vrednosti, tu so, v Mežici in Črni, boga-

Polkovnik Janez Dereani

ti svinčeni rudniki. Upravni člani BBU (Bleibwarker Bergwerks Union) sicer niso živeli v ozki dolinici, polnih sotesk, kakršen je predel med Mežico in Črno, sprehajali so se po Celovcu, Dunaju, Gradcu in drugih inozemskih večjih mestih; ob izviru bogastva je le tisoč petsto slovenskih rudarjev dan za dnem hodilo globoko v zemljo, do drobovja Pece, da je trgalo osrčju Kralja Matjaža dragoceno rudo. Prav tako je bila Mežiška dolina domena nemških grofov, saj poseduje kar grof Thurn najobsežnejše gozdove doline in tudi najsočnejše pašnike poleg donosnega polja. Prav na ljubo takih industrijskih in fevdalskih magnatov so koroški Nemci skrbeli, da bi jim ostala Mežiška dolina v posesti.

Na jesen 1919. leta je slovensko ljudstvo v Mežici in Črni vzelo oblast — odstavilo je nemškutarske župane in poglavo poturčene orožnike proti Celovcu in Gradcu; privihal je še Malgaj in Mežiška dolina je bila v Jugoslaviji, vse dotlej, dokler nismo doživeli onih nearečnih dni v aprilu 1919. Koroški Slovenci so v stiski preklinjali »Kranjce«, posebno pa še Ljubljano. Ljubljana jim je bila up in nada, tu je bila narodna vlada, orožje, živež, oblast in vojska. In ta, tako oboževana Ljubljana, se je izkazala v odločilnih trenutkih mačoho, je raje popivala, rajala, klepetala in se kvečjemu še primojdušala, kakor pa da bi stopila svojo dolžnost do koroške Slovenije in poslala vojsko za slovensko Koroško. Priti je moral veliki petek, da se je zgnila in predramila.

Peto, ki je visela na Ljubljani, je izbrisal ljubljanski pešpolk s tem, da je koncem maja 1919. leta zavzel Črno in Mežico, zasedel v naslednjih dneh tudi Gosposveto in se postavil prav pred celovška vrata. Ljubljanskega pešpolka danes ni več, še preden je bil razpuščen, pa je k sreči izvršil svojo zgodovinsko nalogo. Prav je, da se ravno ob dvajsetletnici tega častnega dogodka, dejanj, ki so nam rešili vsaj kosček koroške Slovenije, spomnimo. Ob tej dvajsetletnici je zanimivo tudi se to, da bil največji prav vsi poveljniki ljubljanskega polka in bataljonov z adjutanti: vred v Ljubljani.

Pred dvajsetimi leti je poveljeval okrnjenemu ljubljanskemu pešpolku podpolkovnik J. Dereani, ki živi kot upok. polk. korenin v naši slovenski prestolnici, poveljnik drugega bataljona, major Josip Jaklič, kolesari ob lepem in gradem vremenu križem krazem po Ljubljani kot upokojen podpolkovnik in pogosto pride »poročat« o tem in onem svojem bivšem bataljonskemu pobočniku, pisatelju Vinku Möderndorferju, kadar ta dirigira »svinčeno vojsko« — suhoparne številke na finančnem oddelku tukajšnje banke uprave. Družbo pa še pomnoži bivši poveljnik III. bataljona, major Kniflic, ki je tudi kot podpolkovnik šel v pokoj.

Podpolkovnik Dereani je prevzel poveljstvo nad okrnjenim ljubljanskim pešpolkom dne 11. maja 1919. v Sošanju. Dereani je imel nalog, reformirati polk, ki je začel o priliki koroškega umika v precejšen nered, in ga usposobiti čimprej za boj. To prvo nalogo je sijajno izpolnil. Polk je imel bataljon detaširan, da ni mogel z njim razpolagati, in je ob prevzemu obstajal le iz štaba in drugega bataljona. Pičlo je bilo število, toda fantje so bili junaki. Dne 24. maja je prevzel poveljstvo nad tem 2. bataljonom tedanji major Jo-

sip Jaklič. Bataljon je bil sestavljen iz 5. čete, poveljnik stotnik Knez, 6. čete, poveljnik stotnik Černe, 7. čete, poveljnik nadporočnik Novak, 8. strojniške čete, poveljnik stotnik Petelin iz oddelka pionirjev in še iz oddelka telefonistov s štabnim narednikom Jančigajem, adjutant bataljona pa je ostal Vinko Möderndorfer. Polku je bil potem še vključen 3. bataljon celjskega pešpolka. Ze dne 23. maja se je polk pomaknil bliže meje na črto: Uršelska gora — Zavodnje — St. Vid. Dne 26. maja je sovražnik že poslal nekaj topovskih strelov Sv. Vidu in na Ušulo. Naše poveljstvo ni bilo obveščeno o moči sovražnika, vedeli smo le, da je znatna posadka v Črni, Guštanju in Dravogradu; za obveščevalno službo je manjkalo ljudi in menda tudi časa. Naša ofenziva se je pričela 28. maja ob polčetrni uri zjutraj. Napad smo izvršili v dveh kolonah: desno kolono je vodil polkovnik Raktel in je imela prodirati v smeri Guštanj—Piberk—Drava; levo kolono pa je vodil podpolkovnik Dereani, ki je imel poleg že naštetih bataljonov še 3 baterije pod poveljstvom majorja Vurnika. Ta kolona je imela zavzeti Črno—Mežico—Smihel—Velikovec.

Naš II. bataljon in sicer: 6., 7. in 8. četa z 1. baterijo, je prodiral preko Sv. Magdalene po grebenu Kavšak v Črno, 5. četa s stotnikom Knezom je bila pobočnica in je prodirala od Plešućnika vzdolž Podgorce, Jazbine, k Mrdavsu, Vošnjaku do Votlice (Felsenhor) na specialki. Tretji bataljon majorja Kosa in 1. baterija je prodi-

Major Emil Kniflic

Da ostane spomin na obnovo Starega trga

Ljubljana, konec maja

Po nekaj tednih dela, ki so bili potrebni za obnovo tramvajske proge po Mestnem in Starem trgu, so si prebivalci in posebno trgovci v tem delu mesta v soboto pošteno oddahnil: električna cestna železnica je ponovno stekla. Odstranjene so vse tiste nevarnosti, ki so bile v zvezi z obnovo proge. Kakor smo že poročali, so hkrati s temi deli popravili tudi cesto, na novo uredili vse vode za elektriko, plin in vodo ter uredili tudi odtoke iz hiš in cestno kanalizacijo. To je dalo precej dela in sedaj, ko je v glavnem vse končano in vozi po novi progi tramvaj, smemo reči, da je celo pri nas mogoče kako nujno delo opraviti v rekordnem času. Navajeni smo zavlačevali javna dela v nedogled, tokrat pa smo imeli še tradicionalno počasnostjo prekinili v največje veselje trgovcev in prebivalcev Mestnega pa Starega trga.

Kdor je bil priča teh obnovitvenih del, je moral pomisliti ljudi, ki so imeli to opravka. Le s težavo je bilo mogoče priti naprej ali prečkati cesto, ki je bila nekaj

nal iz št. Vida vzdolž Javorskega potoka in Črne v vas Črno. Odrejeno je bilo, da imajo pričeti čete s pohodom iz svojih postojank po polnoči. Poveljstvo 2. bataljona pa je po pregledu in obhajanju skoraj cele poti odredilo pričetek pohoda na zgodnejšo uro pred polnočjo. Le tako je bataljonu uspelo, da je predril dolgo pot po pravih kozjih stezah celo z baterijo mnogo prej in v varstvu noči na greben pred Črno. Zavzel je postojanke ob gozdnem obronku, odkoder je poponoma obvladal »as, del strojnice in baterija pa je popolnoma zaprla cesto, ki vodi iz Mežice v Črno in sicer ob izlivu Jazbine v Mežo, pri Zerjavu. Sovražna posadka je še dve uri potem, ko je bila njena usoda že zapečatena, bila v najprijetnejšem snu. Zal da komandant in adjutant nista prelomila povelja in napadla z dokajšnjimi močmi, ki sta jih imela na razpolago, vas. Verjetno je, da bi zajea vse sovražnike brez težkih izgub. Napasti smo pa smeli šele, ko je prispel na mesto še vključen bataljon celjskega pešpolka. Temu namreč ni uspelo za-jeti sovražne predstraže brez hrupa, moral jih je pogaziti in je zaradi tega prišel šele zelo kasno pred Črno. Poveljnik čete Novak od 2. bataljona je prešel v napad že ob pol 6. uri, boj je trajal vse do 12. ure dopoldne. Drugi bataljon je bil po otvoritvi ognja zelo otežkočeno prodira-

Josip Jaklič kot mlad major

nje, ker so bile sovražne strojnice iz nasprotnega rebra naperjeno prav proti našemu gozdnemu obronku. Iz nasprotikovih prav tako vzvišenih postojank so mogle strojnice pokositi vse naše ljudi, ki bi se spustili po jasi v dolino. To pot bi morali prečkati pred svitom, če bi bil došel tretji bataljon tudi že prej pred Črno. Del naše pehote je moral smr prodiranja predglačiti, ker je trajalo predolgo, preden so naše strojnice nadvladale sovražne. Naši pehoti, ki se je borila pred vasjo, nismo mogli pomagati z našo baterijo z ozirom na škodo, ki bi jo trpelo slovensko prebivalstvo Črne. Z baterijskim ognjem smo odlašali do zadnjega. Vrh tega pa smo z baterijo zaprli cesto pri Zerjavu in tako odrezali sovražniku najlažje pot za umik in mu preprečili dolod ojačenja. Sovražni oklopni avtomobil je sicer skušal predreti zaporo, a se je kmalu obrnil in zbežal skozi Mežico v Piberk. Sovražnik, ki smo ga napali od treh strani, je opoldne pobegnil v edino še prosto na smer. V Črni smo zajeli par oficirjev in nekaj nad 40 vojakov. A tudi naše izgube so bile hude: padel je narednik Leopold Hostnik, poddesetnik Ivan Mišič in pešca Alojz Jerina in Ivan Centa. Vrh tega smo imeli še 18 ranjenih vojakov in tudi tedanji praporščak, sedanjí major pri pešadijski inšpekciji v ministrstvu vojne

in mornarice Vlado Jaklič je bil ranjen. Istega dne je padel v Heleni, v Podpeci, vojak Markovič. Kljub našim težkim izgubam je bilo naše vojaštvo tudi po boju dobro razpoloženo, saj so pa tudi naše kuhinje razdeljevale ljudem hrano že ob času, ko so v vasi še padali streli.

Vinko Möderndorfer

Ob našem napadu na Črno so bili poznavalci razmer in kraja hudo v skrbeh glede zadržanja rudniškega delavstva, saj je bilo v Zerjavu in v bližnjih jamah zaposlenih najmanj toliko rudarjev, kolikor

je štela naša vojska pušk. Morda je imela naša baterija, ki je bila naperjena na cesto v Zerjavu, tudi nalogo, preprečiti nemškemu vodstvu obrata, da bi prisililo delavstvo na stran nemške vojske. Toda naši ljudje se niso dali premočiti in so le izražali zadovoljstvo, ko je moral sovražnik v beg in so izginili z njim tudi neljubi nemški in nemškutarski obratovodje in priganjaji.

Ljubljanski pešpolk je 28. maja 1919 prenečeval na postojankah vzdolž ceste Zerjav—Mežica ob Votlici. Pred svitom drugega dne pa smo bili že v Mežici, kjer smo ujeli še pozdrav nemškega šrapnela: večerjali pa smo že v Lovankah, naše izvidnice pa pred velikovskim mostom.

Pravljica trdi, da je bila nekoč vse Mežiška dolina jezero. Resničnost pripovedke se je izkazala zopet leta 1919, ko je moral nam sovražni živelj iz Mežiške doline: morje jih je odplavilo proti zapadu.

Škoda je le, da se slovensko ljudstvo v Mežiški dolini ne more z vsem srcem veseliti dvajsetletnice osvobojenja, ker je socialno šibko in je danes Mežiška dolina zapostavljena. Tu ni bilo nobenih javnih del, poljedelcem primanjkuje zemlje, gozda, pašnikov in planin. Res je položaj tak, kakor da bi hudoba držala rep nad Črno, kakor pravi pripovedka. Ker bog Črne ni videl zaradi sence repa, ni mogel urediti tudi v Črni tako, da bi imel zemljo oni, ki je potreben.

— or

Gradimo obmejne šole!

Zaveden obmejni posestnik hoče postaviti novo šolo na Gomili v Slovenskih goricah

333 m visoko se dviga Gomila v Slovenskih goricah, z majhno kapelico na vrhu, ki se razgleduje po vseh Slovenskih goricah, daleč preko Ptujkega polja na Haloze, Donačko goro in še dalje sega razgled, na Koroško in celo preko meje v Nemčijo na Korico; tam daleč proti vzhodu pa na Ravensko in Goričansko Prekmurje.

Od tega prijaznega hriba sredi gor, bi se naj razgledovala šola — otroško prosvetno svetlišče, ki naj bi bilo znamenje visoke kulturne stopnje našega naroda, ljubezni do naše mladine in naših potomcev. Mnogokje se zidajo pri nas šole, saj vemo, da jih nikoli nimamo preveč. Prav malo jih pa ve, da se že dolgo trudijo okoličani Gomile, da bi si postavili šolo. Posebno v tem prednjači posestnik Hojnik, ki mu je že nekaj let glavna misel — šola. Zanimala me je Gomila, kakor tudi okolica, pa sem se nanotil tja. Govoril sem tudi s Hojnikom Ceravno je mož že v letih, se mu vendar pozna, da ima še mnogo volje do dela. Pristen, zakoreninjen Priek!

»Vidite!«, mi je hitel razkazovati, »tu je že odmerjeno zemljišče za novo šolo; zemljo sem dal sam za to, pesek in gramoz pa bom dal zastopni za gradnjo šole iz moje jame, ki je tam na drugi strani.«

»Pa že ve oblast za graditev? Ste že kaj poročali o tem?«, sem ga vprašal.

»Seveda, saj je bila že pred leti komisijska tu, ki je pregledala in odobrila zemljišče za graditev.«

»Kako pa, da še niste začeli graditi?«

»Veste, to pa je tako,« se mi je nekam težko nasmehnil, »saj bi mogoče že zdavnaj začeli pa so nekateri iz okoliških občin proti graditvi! Ker vem, da je treba soglasnosti za tako reč sem pobral podpise in sem tudi skoraj vse dobil, ali nekateri so zopet vse razbili. Pa nič za to! Trudil se bom in ne bom tako hitro odnehal. Sel bom v Ljubljano, pa se bom prijel za mizo da me ne bodo mogli odriniti in jih prosil, da podprejo akcijo.«

Res občudovanja vredna moč! Kaj bi že vse lahko dosegli, ako bi imeli povsod takšne ljudi, posebno, če bi se kdo zglašil tam daleč od juga, bi ga bil marsikdo vesel. Spoznal sem tudi, da ne dela mož iz koristoljubja, kajti nima nobenih otrok več, ker so že vsi odrasli.

»Kako daleč pa morajo iti otroci odtod v šolo?«

»Do Sv. Tomaža (tam je šola) imajo dve uri hoda! Bilo je tisto hudo zimo, 29. leta, — mi je zopet pripovedoval — takrat sem srečal neko jutro šolarje, ko so šli v

šolo; bili so tako premraženi, da so jokali. Ob takem vremenu imajo do dve in pol ure hoda in gospod upravitelj od Tomaža mi je dejal, da traja polovica pota, da se otroci pošteno segrejejo v razredu.«

Tako in enako mi je pripovedoval in tožil, da mu povsod nasprotujejo. »Toda odnehal ne bom kar tako! Skušal bom napraviti vse, da bomo imeli na Gomili šolo!«

V resnici smo že prispeli na visoko stopnjo, kar zadeva šolstva, posebno v Sloveniji, vendar še marsikje primanjkuje šol, da bi se mladina laže izobraževala. Koliko telesne in duševne moči zgubijo otroci ob dolgih dnevnih hojah no blatu, mrazu in vodi v šolo, slabo oblačeni in obuti, lahko pač presodi vsak tisti, ki je imel le količjak prilike hoditi v oddaljeno šolo. Z veseljem lahko sprejmemo razumevanje in ljubezen ljudstva do šole in ne zamudimo ugodne prilike, ki nam jo nudi obmejni preški kmet. Če se bodo onim na Gomili izpolnile želje, da bi nekoč videli šolo na prijaznem hribčku, bo lahko z njimi ponosen ves narod, da je postavil novo šolo — novo kulturno svetlišče in s tem pomagal dvigniti kulturno stopnjo jugoslovenskega naroda. Z zgraditvijo šole pa se bo tudi okrepila narodna zavest v naših mejnih krajih: saj nam je znano, da je le-ta postala v zadnjem času zelo mlačna, pod vplivom in propagando tujega duha. Šola na Gomili naj bi bila poleg izobraževališča tudi močna trdnjava narodne zavednosti.

E. V.

Zaklad, s katerim niso mogli pobegniti

V kraju Iarvi pri Valenciji so odkrili neizmeren zaklad dragocenosti, ki so jih bili republikanci pripravili, da jih odpeljejo v tujino. Našli so dve toni zlata v palicah iz rezerv španske narodne banke, več za bojev srebra in platine zalogo žefrana v vrednosti 300 milijonov pezov in 22 zabojev s slikami iz muzeja Praga v Madridu. Med slikami je bilo tudi deset Zurbaranovih del. Vse te dragocenosti so hoteli natovoriti na neki angleški parnik, a nacionalisti so temu parniku preprečili odhod.

DOBER ŠOFER

Uradnik: »Oprostite gospod šef, že dva meseca nisem prejel plače...«

Šef: »Dobro, dobro — rad vam oprostim.«

MED USLUŽBENCI

»Danes sem se pa pošteno sprl s šefom. Če ne preklicajo svojih besed, zapustim prvega službo.«

»Kaj ti je pa rekel?«

»Naj prvega grem!«

Jože Kranjc:

Imel sem tajnika

Ko sva nekoč z znancom ustanovila pridobitno podjetje, sva si — menda mora biti tako — razdelila tudi naslove. Mene je doletelo, biti ravnatelj — on pa je bil upravnik. Sicer sem se tega, kot vsake stvari, kmalu naveličal in prepuštil podjetje svojemu družabniku, vendar pa sem med tem časom doživel nekaj zanimivih dogodivščin, od katere se mi zdi najboljša ta z mojim tajnikom.

Nekega dne namreč je potrkalo na moja vrata, zahteval sem: »Noter!« Vrata so se odprla, na pragu pa se je prikazal dolg, suhljat človek z drobnimi, rjavimi očmi, s katerimi je neprestano mežikal. V rokah je imel velik črn klobuk, lasje pa so mu bili pšenično rumeni in so mu padali v dveh mogočnih slapovih na obe strani lica. Prijazno se je smehljaj nekaj časa, potem pa je stopil nekaj korakov naprej, stegnil svojo dolgo, koščeno roko, segel z njo v mojo in izjavil:

»Andrej Paceluj sem. Pišem. Pa sem se odločil, da vzamem službo pri vas.«

Resnica je bila, da smo takrat res nameravali vzeti človeka, ki bi nosil stvari na pošto in tekal, kamor bi bilo potrebno.

»A res?«, sem mu odgovoril. »Torej ste se odločili?«

»Da, da!« je veselo priskimal, potem pa je naglo poskočil in segel v žep, od koder je privlekel izrezke časopisov, razne izrgane liste, tipkane rokopise in listke, vse skupaj je porinil pred me in obrazložil: »To so moja dela. Morate jih prebrati. Veste, pišem socialne stvari in —, navdušeno se je udaril po prsih — že dvakrat sem bil zaplenjen.«

Položil sem roko na papirje in vprašal: »Torej ste pisatelj?«

Tako je bilo še pred dobrim tednom, ko sta bila Stari in Mestni trg razdejana kakor v vojni

Zdaj pa že teče tramvaj in tlakujejo cesto

